

ציר וושינגטון-ריאד: הברית המעצבת את המזרח התיכון והאתגר לישראל

אלדד שביט ויואל גוז'נסקי | 24 בנובמבר, 2025 | גיליון 2064

ביקור יורש העצר הסעודי מחמד בן-סלמאן בווינגטון, שבמרכזו הענקת מעמד "בעלת ברית מרכזית שאינה בנאט"ו" לערב הסעודית שיקף ניסיון אמריקאי לעגן את ריאד בלב המחנה של ארצות הברית בעידן תחרות בין המעצמות. מבחינת ארצות הברית, מדובר בהעמקת המסגרת הביטחונית עם ערב הסעודית, בהבטחת השקעות ענק וטכנולוגיות מתקדמות ובהמשך שילוב המהלך בארכיטקטורה אזורית סביב 'הסכמי אברהם' ונורמליזציה הדרגתית עם ישראל, שתכלול גם נתיב לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני. עבור ערב הסעודית, הביקור מינף את משקלה האזורי לערבויות ביטחוניות וכן אפשר לה גישה לאמל"ח וטכנולוגיות מתקדמים וגם לקדם פרויקט גרעין אזרחי - אמנם תוך שימור מרחב תמרון מול סין ורוסיה.

מבחינת ישראל, מדובר בעיגון נוכחות אמריקאית ארוכת טווח באזור ופריצת דרך ביחסים עם ערב הסעודית, ובה בעת בסיכון לפגיעה ביתרונה האיכותי (QME), ליצירת תקדים גרעיני אזרחי אזורי ולגיבוש הסדרים במשא ומתן אמריקאי-סעודי תוך עקיפתה. על ישראל להעמיק את הדיאלוג עם וושינגטון (וריאד), להגדיר קווים אדומים ומרחב מדיניות גמיש, וכן להשפיע על שילוב הרכיב הפלסטיני בהתקדמות לקראת נורמליזציה בינה לבין ערב הסעודית.

ביקורו של יורש העצר הסעודי, מחמד בן-סלמאן, בווינגטון, סימן שלב חדש במערכת היחסים בין ארצות הברית לערב הסעודית. דווח כי הסיכומים שהושגו כוללים שדרוג ניכר בשיתוף הפעולה הביטחוני בין המדינות ובאישור עקרוני שנתן הנשיא טראמפ למכירת מטוסי F-35 לערב הסעודית, להשקעות סעודיות בארצות הברית בהיקף שאפשר שיגיע לכטריליון דולר, וכן בשיח מתקדם, עדיין לא סופי, על אודות פרויקט גרעין אזרחי. שתי המדינות ביקשו להשיג במהלך הביקור יעדים אסטרטגיים שלמימושם תהייה השפעה ישירה על עיצוב זירת המזרח התיכון בשנים הבאות.

מבחינת ממשל טראמפ

עיגון ערב הסעודית במחנה האמריקאי בעידן תחרות בין-המעצמות - בשנים האחרונות קידמה ערב הסעודית יחסים כלכליים ואנרגטיים עמוקים עם סין ורוסיה, מהסכמי נפט במסגרת OPEC+ עד שיתופי פעולה בטכנולוגיה ותשתיות. מבחינת וושינגטון, המאמצים להפגין כי ערב הסעודית היא בעלת ברית אסטרטגית נועדו לצמצם את הסיכון ל"הסטה מזרחה" של ריאד ולהבטיח שהמוקד האסטרטגי שלה יישאר בארצות הברית.

העמקת השותפות הכלכלית-טכנולוגית - במפגש הובטחו השקעות סעודיות נרחבות בארצות הברית, כולל בתחומי הבינה מלאכותית ותשתיות דיגיטל. הממשל נלהב לסייע לערב הסעודית לקדם את השאיפה שלה לבסס את הממלכה כ"מוקד החדשנות" במזרח התיכון (במסגרת חזון 2030 הסעודי) ולעגן זאת בהשקעות סעודיות מסיביות בתשתיות, אנרגיה, הייטק ותעשיות מתקדמות בארצות הברית. בד בבד, וושינגטון מצפה שערב הסעודית תיישר קו עם חלק מהרגולציות האמריקאיות לגבי טכנולוגיות רגישות ומול סין.

קידום חזון טראמפ לארכיטקטורה אזורית חדשה - הממשל הרואה בהפסקת האש במלחמה ברצועת עזה ובשחרור החטופים החיים מידי חמאס שלב ראשון בתוכנית להרחבה והעמקה של 'הסכמי אברהם', שילוב ערב הסעודית במסגרת ביטחונית-כלכלית מול ישראל והעברת חלק ניכר מנטל היציבות האזורית לשותפים האזוריים עצמם. על רקע זה דנו הנשיא טראמפ ויורש העצר בקידום מהלך נורמליזציה רחב היקף בין ערב הסעודית לישראל. הנשיא הדגיש את הנורמליזציה כמנוף לארכיטקטורה אזורית חדשה, מבוססת על שיתופי פעולה כלכליים וביטחוניים. בן-סלמאן הציג את הדרישות הסעודיות המוקדמות לקידום היעד, ובראשן ערבויות ביטחוניות אמריקאיות, חבילת נשק מתקדמת והסכמת ישראל למתווה "בלתי הפיך" להקמת מדינה פלסטינית.

מבחינת ערב הסעודית

הביקור סימן עבור מחמד בן-סלמאן נקודת מפנה חשובה בשיקום דימויה של הממלכה בארצות הברית בפרט ובמערב בכלל. בראייתו, תוצאותיו הן עדות לכך שערב הסעודית הנה שחקן מרכזי במערכת האזורית והבינלאומית. טקסים מלאים בבית הלבן, כולל ארוחת ערב רשמית השמורה לראשי מדינות, פגישות ממושכות והכרה פומבית מצד הנשיא טראמפ במעמדו של בן-סלמאן כמנהיג הלגיטימי והבלתי מעורער של הממלכה – כל אלה שיקפו שינוי ניכר מהעבר, בעיקר מתקופת ממשל ג'ו ביידן, כשהתדמית הציבורית של יורש העצר בארצות הברית הייתה מחסום גבוה בפני שיפור היחסים.

אישור לכוונה האמריקאית למכור אמל"ח מתקדם ובראש ובראשונה מטוסי F-35 - מהמתקדמים בחיל האוויר האמריקאי - אם ההבטחה האמריקאית תמומש מדובר בהתפתחות היסטורית: ערב הסעודית תהיה המדינה הערבית הראשונה שתקבל את המטוס. כזכור, איחוד האמירויות קיבלה הבטחה דומה ערב הצטרפותה ל"הסכמי אברהם", שלא יצאה לבסוף אל הפועל. גם אם העסקה תעוכב על ידי הקונגרס, עצם ההכרזה משדרת את ראיית ריאד בווישינגטון כשותפה ביטחונית מרכזית ואת מאזן העוצמה במפרץ ובמזרח התיכון משתנה לטובתה. הישג נוסף מבחינת ריאד הוא הסרת המגבלות האמריקאיות על ייצוא שבבים מתקדמים לערב הסעודית, המבקשת להתייבב כמרכז טכנולוגי עולמי, לרבות מערכות AI מתקדמות, לשימוש בפרויקטים שאפתניים דוגמת העיר "ניאום". העובדה שוושינגטון אישרה זאת למרות נוכחות עמוקה של חברות טכנולוגיה סיניות בממלכה נתפסת כהבעת אמון יוצאת דופן אמריקאית בסעודים - הגם שיתכן שהמהלך לווה בהתניות וריאד הסכימה לפיקוח מוגבר ו/או להגבלות על פעילות סינית בממלכה. לצד אלה, וושינגטון העניקה לערב הסעודית מעמד של "בעלת ברית מרכזית שאינה חברה בנאט"ו", אף שמדובר במעמד סמלי בעיקרו, שממנו ניהנות כבר כוויית, בחריין וקטר, הוא מספק יתרונות ברכש צבאי ומסמן לעולם כי ריאד משובצת מחדש כשותפה בכירה בארכיטקטורת הביטחון האמריקאית.

לצד הישגים אלה, שני היעדים המרכזיים ביותר עבור ערב הסעודית לא הושגו:

הסכם הגנה מחייב ופורמלי - ריאד לא הצליחה לקבל לעת עתה, הסכמה אמריקאית להסכם כזה שאמור להוות מעין מסגרת הגנה, תמורת מחויבות סעודית לתיאום מדיני ואזורי. במשך שנתיים פעלו הסעודים לקדם מסגרת זו כך שתכלול התחייבות אמריקאית רשמית להגן על הממלכה במקרה תקיפתה. (ושינגטון העניקה לקטר מסמך דומה בעקבות התקיפה הישראלית בדוחא (צו נשיאותי), אך לא הרחיבה את הנוסחה הזו לעבר ריאד).

הסכם להעשרת אורניום בשטח הממלכה - היעד השני שנותר עדיין מחוץ להישג ידם של הסעודים הוא "הסכם 123" שיאפשר הקמה של תשתיות גרעין אזרחיות בפיקוח אמריקאי. למרות התקדמות בשנים האחרונות בדיונים בין שתי המדינות בסוגיה, הקונגרס מסרב לאשר הסכם שיקלול אפשרות להעשרה מקומית בערב הסעודית, ובן-סלמאן ככל הנראה אינו מוכן לוותר על השאיפה לשלוט בכל רכיבי מעגל הדלק הגרעיני. יתכן כי ושינגטון שומרת את סוגיית הסכם ההגנה ושיתוף הפעולה בתחום הגרעין כמנוף לקראת מהלך עתידי לנורמליזציה עם ישראל, קרי בלי תמורות מדיניות סעודיות משמעותיות. אם כך, מדובר בחדשות טובות לישראל. בתחום היחסים עם ישראל, ריאד עשויה להסכים לנורמליזציה בסופו של דבר, אך מדגישה כי לא תעשה זאת ללא התקדמות משמעותית לקראת הסדר ישראלי-פלסטיני. מבחינת ושינגטון, היעדר התקדמות ישראלית מאפשר לה לשמר את "הקלפים הגדולים", הגנה וגרעין, ליום שבו תתאפשר עסקת נורמליזציה אמיתית.

מבחינת ישראל

עבור ישראל, ביקור יורש העצר בושינגטון הוא אירוע מורכב, המסמל הזדמנות היסטורית ובה בעת סיכונים לא מבוטלים. שכן, השיח האסטרטגי בין ארצות הברית לערב הסעודית הוא לא רק על נשק ונורמליזציה בין ריאד לירושלים, אלא חלק ממעבר של ערב הסעודית לעמדה מובילה כבעלת ברית אסטרטגית וכחלק מהציר האמריקאי במזרח התיכון. לכן יהיה על ישראל להגדיר מחדש את תפקידה כשותפה יוזמת במסגרת ארכיטקטורה זו שהממשל מקדם בנחרצות רבה.

הזדמנויות

עיגון הנוכחות האמריקאית וארכיטקטורה אזורית חדשה - מבחינת ישראל, אחת התוצאות החיוביות האפשריות היא עיגון ארוך טווח של נוכחות אמריקאית במזרח התיכון. הסכם ביטחון עם ערב הסעודית, משולב במערך רחב של מדינות פרו-אמריקאיות (מצרים, ירדן, איחוד האמירויות). מציאות זאת תייצר סביב ישראל סביבה ידידותית יותר, גם אם ברמה הפורמלית, עם פוטנציאל להידוק שיתוף פעולה ביטחוני, כלכלי וטכנולוגי.

מימוש מהלך הנורמליזציה עם ערב הסעודית - גם אם בשלב ראשון בצעדים מוגבלים ומותנים, הנורמליזציה תהיה הישג דרמטי מבחינת מעמד ישראל ותהליך השתלבותה בעולם הערבי והמוסלמי, וכן תשלים תהליך שהחל עם 'הסכמי אברהם'. עם זאת, ברור כי על ערב הסעודית יהיה להציג לציבור ולמדינות האזור תמורה ממשית בהקשר הפלסטיני: שיפור במציאות ברצועת עזה והתחייבות לתהליך מדיני.

סיכונים

הרכיבים הביטחוניים של העסקה - מכירת מערכות נשק מתקדמות לערב הסעודית, שותפות בתוכניות הגנה אזוריות ואולי גם פרויקט גרעין אזרחי עתידי - מעוררים דאגה בישראל. החשש הוא בעיקר מפגיעה ב"יתרון האיכותי" (QME) של ישראל, מהקלה עתידית של הגבלות על העברת חימוש

מתקדם לריאד ומיצירת מודל שיעודד מדינות נוספות במפרץ לדרוש פרויקטים גרעיניים דומים. עצם ההסכמה האמריקאית לשיח על אודות גרעין אזרחי בערב הסעודית יכולה אמנם לשמש תקדים מדאיג באזור, אבל ניסיון לסיכול מוחלט של הפרויקט עלול לדחוף את ריאד לחפש מסלולים חלופיים. ישראל אמנם אינה יכולה למנוע מארצות הברית לבסס מערכת יחסים ביטחונית עמוקה עם ערב הסעודית, אך יש לה יכולת להשפיע על פרטי ההסדר; אם תנסה לבלום לחלוטין מכירת נשק מתקדם והמאמץ יצליח, ערב הסעודית תוכל לפנות לסין/צרפת/בריטניה ואז ישראל תמצא עצמה עם תוצאה פחות טובה ובלי מנגנוני פיקוח אמריקאים. סביר כי לחצים ישראלים על הקונגרס למנוע מכירת אמל"ח לערב הסעודית יתקבלו בביקורת בממשל.

דחיקת ישראל לשוליים, או שילובה במהלך? - תרחיש בעייתי מבחינת ישראל הוא מצב שבו עיקרי ההסכמים נקבעים בין וושינגטון לריאד, תוך מתן עדיפות ברורה לאינטרסים הסעודיים והאמריקאיים ורק בשלב מאוחר יותר - אם בכלל - נגזרות מהם השלכות לישראל. בתרחיש זה, ישראל עלולה למצוא את עצמה בפני עובדה מוגמרת בכל הנוגע להסכמים ביטחוניים, גרעיניים וכלכליים, ולהידרש להסתגל אליהם בדיעבד. תרחיש חיובי יותר הוא שבו ירושלים משתלבת באופן פעיל במהלך: שותפה בדיונים על מערכי ההגנה, מתואמת בצעדים מול איראן ושלוחותיה, ומקדמת יחד עם ערב הסעודית פרויקטים כלכליים המועילים ל"חזון 2030" הסעודי ולכלכלה הישראלית.

המלצות מדיניות

על ישראל לפעול כשותפה, לא כמבקרת מהיצע - המציאות המתהווה במזרח התיכון אמנם אינה בשליטת מלאה של ישראל, אך יש לה יכולת השפעה עליה. ישראל צריכה להעמיק את הדיאלוג הישיר עם וושינגטון וריאד, לא רק בערוצים רשמיים אלא גם דרך ערוצי תיאום לא-פורמליים וקשרים עסקיים, כדי להשתבץ כשותפה טבעית בארכיטקטורה החדשה ולא כשחקן שמגיב בדיעבד להסדר אמריקאי-סעודי.

יש להגדיר "קווים אדומים" ומרחב גמישות - על ישראל להגדיר לעצמה ולארצות הברית מהן נקודות הבל-יעבור מבחינתה: איזה סוג של נשק מתקדם לא יימכר לערב הסעודית בלי פיצוי ביטחוני משמעותי? מהם כללי השימוש המינימליים שימנעו שימוש כפול בגרעין אזרחי? מחויבות אמריקאית שתבטיח כי היכולות שתועברנה לערב הסעודית לא יאיימו ישירות על ביטחונה של ישראל, מרמת האמצעים שיועברו, דרך מנגנוני הפיקוח על הגרעין האזרחי, ועד שילוב ישראל במערכי הגנה אווירית ומרחבית שיקטינו את הסיכון כלפיה. דווקא משום שיששראל הופכת תלויה יותר ויותר במטרייה האמריקאית עליה להגדיר קווים אדומים ברורים, שמא תישאב עמוק למעמד של מדינת חסות כשאין לה ברירה אלא לאשר בדיעבד מה שהוחלט תוך עקיפתה.

ישראל תיטיב להיערך להגדרת המחיר עבורה בהקשר הפלסטיני, ולנסות לעצבו - סביר שכל מתווה שיוצע לנורמליזציה בין ישראל לבין ערב הסעודית יכלול רכיב פלסטיני כלשהו. עקרונית, ישראל יכולה לבחור בין התנגדות אוטומטית, שתציב אותה בעמדת "המפריעה" לתהליך, לבין ניסיון ליזום ולעצב את המחיר כך שיהיה סביר יותר מבחינתה. הבחירה הישראלית יכולה להיות בין מחיר סביר ומדורג על בסיס יוזמה שלה, לבין מחיר שיוכתב מבחוץ כתנאי סף לנורמליזציה.

יש לראות את ההתקרבות האמריקאית-סעודית כחלק ממאבק אסטרטגי רחב - ביקור יורש העצר בווינגטון אינו רק "אירוע סעודי" אלא הוא חלק ממאמץ רחב של ממשל טראמפ לעצב מחדש

את המזרח התיכון בעידן שבו ארצות הברית עסוקה גם בזירות אחרות - תחרות מול סין, המלחמה בין רוסיה לאוקראינה, אתגרי הגירה לתחומיה ואתגרים הקשורים בטכנולוגיה מתקדמת. עבור ישראל, השאלה אינה מוגבלת לתוצאות הביקור בלבד, אלא גם האם תצליח להתאים את עצמה לדפוס החדש של מדיניות ארצות הברית באזור. זאת, לאור ציפיתה של וושינגטון מבעלות בריתה להגדיל את חלקן בנשיאת הנטל הביטחוני. לכן, חשוב כי ישראל תשכיל לאמץ תפיסת "שותפות יוזמת". שאם לא כן, היא עלולה להימצא בסביבה אסטרטגית שעוצבה בלעדיה, אך מחייבת אותה להתאמות במדיניות הביטחון שלה.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט